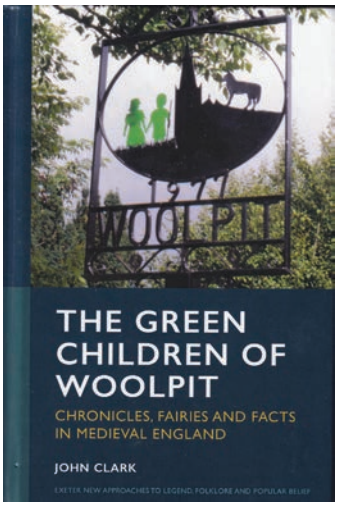
https://doi.org/10.7592/MT2026.94.r01

Magus lugemine, aga ka põnev arutlusteema erakordsest kohtumisest haldjarahvaga

John Clark. *The Green children of Woolpit. Cronicles, Fairies and Facts in Medieval England*. Exeter: Exeter University Press. 2024. 260 lk.

Tuan Yi-Fu (1977) võtab oma kuulsas koha ja paiga raamatus kokku müütilise ruumi käsitlused – see on intellektuaalne konstruktsioon, mis võib olla väga täpne ja detailirohke. Müütiline ruum vastab inimeste põhivajadustele tunnetuse ja kujutlusvõime vallas ja selle võrra erineb loodud konstruktsioon pragmaatilistest ja teaduslikest ruumikäsitlustest, eirab loogikat ja tunnustab vastuolusid – need on lubatud.

Sama kehtib müütiliste karakterite kohta, kelle olemasolu on tolereeritud varasematel sajanditel, rääkimata uue aja meediatoodangust ja inimeste isiklikest kogemustest.

Mütoloogiat uurides tekib palju küsimusi, näiteks miks on slaavlastel rohelise ja sinise nahaga merineitsid ja vetehaldjad. Eestis neid ei ole, kuigi tegemist on tuhande järve, pisikeste jõgede ja ojadega läbi põimitud ning merega ümbritsetud maaga. Samamoodi kerkib küsimus, miks on eestlastel palju mere- ja veemütoloogiat, samuti leedulastel, kuid lätlastel mitte. Eesti, liivi, soome ja saami traditsioonis on olulisel kohal virmalistega seotud müstilised motiivid, kuid baltlastel neid pole – miks need kujutelmad edasi ei liikunud?

Seda enam, et põhjataeva valgusmäng on Lätis nähtav. Võib ka olla, et mitmed motiivid on varjatud, sest müüte vaadeldakse tihti piirkonna või keelkonna põhiselt, palju oleneb kättesaadavate tekstide arvust, sarnasused jäävad märkamata. Tänaseni ei ole head seletust, miks jõutakse korduvalt ebatavaliste mentaalsete võimete otsinguteni, kuhu viivad uued katsed meediumitega ja lootus leida üles salapäraste võimete allikad, kohtuda teiste maailmade olenditega, sh haldjatega.

Väljaanne, mille autor on on John Clark, jälgib inimese otsiva vaimu katsetusi maailma konstrueerimisel. Tema raamat Woolpiti rohelistest lastest („The Green children of Woolpit. Cronicles, Fairies and Facts in Medival England“) avab meile palju enamat kui keskaegne Inglismaa. Kahe 12. sajandi krooniku – William Newburgh' ja Ralph Coggeshalli – poolt üles tähendatud loos avastasid Woolpiti (Suffolk) külaelanikud kaks rohelise nahavärviga last, kes rääkisid tundmatut keelt ja kandsid kummalisi riideid. Alguses sõid nad ainult tooreid ube, kuid aja jooksul harjusid tavalise toiduga ja nende nahavärv tuhmus. Poiss suri peagi, kuid tüdruk jäi ellu, õppis inglise keele selgeks ja selgitas, et nad olid pärit igavese videviku maalt, mida kutsuti Püha Martini Maaks.

Juba ainuüksi peamiste elementide kokkuvõte osutab mitmele ühismotiivile ja ka narratiivide levikupõhimõtetele: miks osad slaavi rahvad ja allikad kinnitavad et haldjad on rohelise nahaga ja väiksemat kasvu olendid, ja üldine uskumus, et on olemas maa või saar, teised maailmad, tundmatud inimestele sarnanevad olendid, salapäraselt saabunud lapsed. John Clark esitab põnevalt esimesed teated tulnukatega loodud seostest, analüüsib erinevaid interpretatsioone alates folkloorsetest tõlgendustest, kus teadlased liigitavad lood muinasjuttudeks või müütideks, milles esinevad „teisest maailmast“ pärit olendid. Ajalooline tõlgendus on püüdnud seostada lugu võõraste rahvaste või põgenikega (nt flaami sisserändajatega rahutuste ajal), autor osutab, et ei laste riietus ega muud üksikasjad sobitu selle seletusega.

Loodusteaduslikud seletused, nagu oletus, et roheline nahk võis viidata alatoitumusele (kloroosi või rauavaeguse tõttu), viivad autori kokkuvõttes tõdemuseni, et seegi pole kuigi pädev selgitus. Spekulatiivsed tõlgendused anomaalsete nähtuste kohta käsitlevad juhtumit võimaliku tõendina paralleelmaailmadest või isegi kontaktist tulnukatega. Ja lõpuks, võrreldes mõlemat väidetavalt sõltumatut allikat toob Young välja, et neiski on kaheldavaid asjaolusid.

Põnev on ka vaade, kui palju on rohelisi lapsi kajastatud erinevates meedialiikides ning kuidas see hoiab kohaliku Woolpiti kogukonna tänaseni turismimaastikul, tuues kohale uudishimulikke ja kuulsate kohtade otsijaid laiast maailmast. Nagu Harry Potter, Kääbik, nagu reaalselt elanud Jim Morrison ja sajad teised reisima õhutajad, täpselt samuti toimivad turistimagnetina kaks last.

Paranormaalsete nähtuste ja haldjate eestkõnelejatest meenub esimesena kirjanik sir Arthur Conan Doyle (1850–1930), keda igaüks meist tänaseni teab tema loodud detektiiv Sherlock Holmesi ja tema truu saatja dr Watsoni karakterite tõttu. Ent omas ajas oli ta muu hulgas tuntud kui vabamüürlane ja spiritismi uurija ning ka Cottingley haldjate juhtumi (1917–1920) kaitsja. Kogu toonane arutlus keerles viie foto ümber, millele kahel noorel tüdrukul – Elsie Wrightil ja Frances Griffithsil – oli väidetavalt õnnestunud jäädvustada päris haldjad Cottingleys, Inglismaal. Fotod tehti Esimese maailmasõja ajal, mil spiritism oli väga populaarne. Veendunud spiritismi toetajana uskus Doyle, et pildid on ehtsad tõendid üleloomulike olendite olemasolust. Ta avaldas isegi raamatu „The Coming of the Fairies“ (1922), kus ta kaitses fotode ehtsust. Avalikud debatid spiritismi üle ei muutnud midagi, sest uurimine diskrediteeris ennast mitmete skandaalsete juhtumite kaudu, lisaks tunnistasid need kaks tütarlast aastakümneid hiljem, et haldjafotod olid lavastatud ja tavaline fotopettus.

Ometi on 19. ja 20. sajandil avaldatud mitmeid keskajast ja veel varasemast perioodist pärit narratiive, mis on pikka aega õhutanud arutelusid ja saadavad meid pidevate uusversioonide kaudu nüüdisaegses meedias – filmides, lavastustes, kooli- ja lastekirjanduses, ulmes ja mujal. Üks silmapaistvamaid ja kestvalt vastuolulisi lugusid on jutt Hamelni linna vilepillimängijast (muinasjutukataloogis tüüp ATU 570*). 1817. aastal avaldasid loo oma muistendikogumikus vennad Grimmid. Eriliste võimetega vilepillimängija lubas kindla tasu eest viia linnast minema seda vaevavad rotid. Närilistest õnnestus vabaneda, kuid raad keeldus talle lubatud tasu maksmast. See au haavav ja lepingut rikkuv otsus viib ootamatu tulemuseni: vilepillipuhuja kõnnib läbi linna ja temaga koos kaovad igaveseks linnaelanike lapsed. Väidetav esmaüleskirjutus ja sündmus toimus 26. juunil 1264, sündmust kajastatakse ka hiljem mitme sajandi kroonikates. Tõlgendused hõlmavad erinevaid ajastuid ja kõiki roheliste laste puhul kasutatud arutluskäike: 13. sajandi kroonikas kajastatud üleloomulik, seletuseta juhtum, täpne tegevuskoht ja -aeg. Seletustes on pakutud migratsiooni, võõraid rahvaid, pandeemiat, looduskatastroofi mägises piirkonnas jpm. Seletusmudelites on esindatud ka ajalugu – reaalsed rahvaste ümberpaiknemised piirkonnas ning eriti ajaloolised seigad nagu Laste ristisõda, kuhu värbajad meelitasid lapsi, kes ei tulnud kunagi tagasi. Taas tuleb küsida, miks selline haarav lugu ei levinud Eestis ja oli kehva levikuga idaslaavlastel. Ometi on meil üks seletamatu üleskirjutus Petserimaa venelaselt vahetult enne Teist maailmasõda. Kust see sinna sattus? Miks haarav lugu levis Eestisse alles 20. sajandi lõpus ning siis ka teatrietenduste ja popmuusika kaudu? Ometi on meil muistendite kaudu tuntud motiivid, kuidas nõid viib ära maod, hundid, hiired/rotid.

Islandil on läbi viidud kolm küsitlust teemal, mida arvavad tänased islandlased kohtumistest väikese rahva ja teiste müütiliste olenditega. Selle üks algatajaid ja läbiviijaid, Terry Gunnell, esitas äsjasel 16. märtsi konverentsil

värskeima kogumistöö tulemused: meedia ja sotsiaalmeedia mõjul teadmised segunevad. Samasuguse küsitluse „The Fairy Census 2014–2019“ viis läbi Simon Young, kes seadis eesmärgiks koguda ja analüüsida kaasaegseid teateid haldjate nägemisest ja kogemustest, et dokumenteerida, kuidas tänapäeva maailmas püsivad uskumused haldjatesse ja kohtumistesse „väikerahvaga“.

Tulles tagasi John Clarki raamatu juurde, mis on kirjutatud haaravalt ja huvitava loona, et anda ülevaade otsingutest ja kosmovisioonide muutumisest sajandite jooksul. Konstruktsioon on (meenutagem Tuani) mitmeplaaniline ning kasutab kõiki tänaseks olemasolevaid andmeid ja tulemusi. Teos on varustatud kommentaaride, lisaosade, paljude registritega. Sellisena esindab ta kõiki Exeteri Ülikooli sarja „New approaches to Legend, Folklore and Popular Belief“ eesmärke. Sarja toimetavad Simon Young (Virginia Ülikoolist) ja Davide Ermacora (Torino Ülikoolist) ning sealt leiab põnevaid globaalset haaret püüdlevaid raamatuid.

Mare Kõiva
mare.koiva@folklore.ee

KIRJANDUS

Doyle, Arthur Conan 1922. *The Coming of the Fairies* (https://sacred-texts.com/neu/eng/cof/index.htm – 2.04.2026).

Yi-Fu, Tuan 1977. *Space and Place: Humanistic Perspective*. Minnesota, London: University of Minnesota.